

порівнянні зміни в рівні розвитку особистості дитини, досягнутого за відповідний період, і його здатність до адаптації та інтеграції в соціальне та економічне життя з урахуванням реабілітаційного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батищева Г. О. Музикотерапія як метод психокорекції / Г. О. Батищева // Профілактика і терапія засобами мистецтва. – К., 1996. – С. 48–52.
2. Гордійчук І.В. Організація діяльності клубів спілкування для дітей та молоді, що мають функціональні обмеження / І.В. Гордійчук // Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю. – Київ, 2000. – С. 28–47.
3. Горностай П. П. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход / П. П. Горностай, С. В. Васильковская. – К. : Наук, думка, 1995. – 240 с.
4. Іванова І.Б. Програма діяльності центрів ссм щодо соціальної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами / І. Б. Іванова // Соціальна робота з молоддю в Україні: зб. інф.-метод. матеріалів / [за ред. І.Д.Звереві]. – К. : Столиця, 1997. – 152 с.
5. Пилипенко О. І. Образотворча терапія як метод соціально-профілактичної роботи / О. І. Пилипенко // Профілактика і терапія засобами мистецтва. – К., 1996. – С. 16–19.
6. Парашів І., Тюття О. Психокорекційні методи роботи з людьми з особливими потребами / І. Парашів, О. Тюття // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – С. 8–11.
7. Рондяк Л. Я. – ваша дитина. Практична педагогіка для батьків та вчителів / Л. Я. Рондяк. – Дрогобич: Коло, 2002. – 152 с.

УДК 373.2.013.42

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Захарова Н.М., к. пед. н., доцент

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розглядається проблема соціально-педагогічного супроводу сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, організації цього напрямку роботи соціального педагога в умовах дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: сім'я, яка опинилась у складних життєвих обставинах, соціально-педагогічний патронаж, соціально-педагогічний супровід.

Захарова Н.Н. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ СЕМЕЙ, КОТОРЫЕ ОКАЗАЛИСЬ В ТРУДНЫХ ЖИЗНЕННЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина.

В статье рассматривается проблема социально-педагогического сопровождения семей, которые оказались в трудных жизненных обстоятельствах, организации данного направления работы социального педагога в условиях дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: семья, которая оказалась в трудных жизненных обстоятельствах, социально-педагогический патронаж, социально-педагогическое сопровождение.

Zacharova N. THE SOCIAL-PEDAGOGICAL ACCOMPANIMENT OF FAMILIES IN DIFFICULTIES / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine.

The problem of social and pedagogical accompaniment of families in difficulties, the organization of social specialists' work direction in conditions of pre-school educational institution are considered in the article.

Key words: family in difficulties, social-pedagogical patronage, social-pedagogical accompaniment.

Професія соціального педагога – спеціаліста соціально-психологічної служби системи освіти України – необхідна для нашого суспільства в складний період розбудови української держави, виникнення множинних проблем, які члени суспільства самостійно не завжди можуть подолати і потребують підтримки, допомоги, захисту. Останнім часом статус дитинства, родини в нашому суспільстві потребує підтримки; до них прикута увага держави, науковців, практиків. Поліпшення якості освіти, соціально-педагогічної допомоги є необхідною умовою соціального розвитку особистості в сучасних умовах. Кабінетом Міністрів України розглянуто і схвалено Концепцію Державної програми розвитку дошкільної освіти до 2017 року, де представлено інноваційну модель, яка має спроєктувати нове українське суспільство. Варто зазначити, що цим документом акцентується увага на поширенні практики

соціального патронату дітей, які не можуть відвідувати дошкільний заклад, та соціального супроводу родин, що опинилися в складних життєвих обставинах. Важлива роль у цьому належить соціальному педагогу дошкільного навчального закладу.

Юридичного статусу професія соціального педагога набуває в 1991 році, а з 2002 року вводиться до кваліфікаційного переліку професій, прийнятого в Україні. Проте до сьогодні впровадження посади соціального педагога в штатний розклад дошкільного закладу є проблематичним, хоча й визнана його роль суспільно важливою, пов'язаною з включенням дитини в суспільне життя, набуттям соціального досвіду. Усвідомлення важливості та соціальної значимості соціалізаційного процесу особистості у дошкільному дитинстві, формування вміння будувати соціальні стосунки, реалізовувати активну й відповідальну поведінку в соціумі, визначення моделі діяльності соціального педагога, специфіки, змісту соціально-педагогічного супроводу дитини в умовах неблагополучної сім'ї та дошкільного закладу є однією з актуальних проблем сучасної соціальної педагогіки та практики [1].

Мета статті: визначення мети, завдань, принципів, змісту соціально-педагогічного супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Соціально-педагогічний патронаж сім'ї – особлива форма захисту прав певних груп (багатодітних, малозабезпечених тощо), виявлення фізичного та психологічного стану членів сім'ї, характеру батьківсько-дитячих стосунків, забезпечення нормального сімейного виховання та догляду за дітьми. Педагогічний патронаж здійснюється соціальним педагогом (ст. 22 Закону України «Про освіту»), представниками органів виконавчої влади та громадських організацій.

Поняття соціально-педагогічного супроводу є значно ширшим у порівнянні з попередньо визначеним та включає в себе більше видів діяльності.

Соціально-педагогічний супровід сім'ї в системі освіти спрямований на створення соціальних умов для задоволення законних інтересів, свобод, реалізації права дитини на освіту, її розвиток і сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їхній адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам та особам, які їх замінюють. Окрім основних завдань, соціально-педагогічний супровід сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах дітей, соціального захисту, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кримінальної міліції, органів місцевого самоврядування, неурядових і громадських організацій.

Розглянемо особливості соціально-педагогічного супроводу в контексті конкретної соціальної проблеми – сім'ї, яка опинилася в складних життєвих обставинах [1–3].

Сім'я, яка опинилася у складних життєвих обставинах – це сукупність осіб, які проживають разом, пов'язані спільним побутом, взаємними правами та обов'язками, серед яких є хоча б одна дитина віком до 18 років і які не в змозі подолати самостійно проблеми, пов'язані з наркотичною або алкогольною залежністю, перебуванням в містах позбавлення волі, ВІЛ-інфекцією, насильством у сім'ї, безпритульністю, сирітством, негативними стосунками в сім'ї, поганим економічним станом, – зазначається в законі України «Про соціальні послуги». Особам, які перебувають у СЖО, держава надає соціальну підтримку. Надання соціальних послуг особам і сім'ям регулюється нормативно-правовими актами, законами України [4].

Соціально-педагогічний супровід – специфічний вид роботи соціального педагога, який у співпраці з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу здійснюється в межах компетенції навчального закладу та може розглядатися як складова навчально-виховного процесу у двох аспектах, а саме:

- загальний соціально-педагогічний супровід: вид роботи соціального педагога із залучення всіх учасників навчально-виховного процесу до профілактики та попередження негативних явищ як у дитячому середовищі, так і в сімейному;
- цільовий соціально-педагогічний супровід як комплекс соціально-педагогічних і психологічних послуг, які надаються конкретній сім'ї чи окремим її членам з метою забезпечення прав дитини в сім'ї, а також функціональної спроможності сім'ї як соціального інституту виховання і соціалізації особистості.

Особливість соціально-педагогічного супроводу полягає в тому, що він: спрямований на захист прав дитини у сім'ї; має превентивно-профілактичний характер; здійснюється як опосередковано (через дитину, у разі відмови батьків від співпраці з суб'єктами соціально-педагогічного супроводу), так і безпосередньо (за згодою членів сім'ї або за їх особистим зверненням) протягом усього часу перебування дитини в конкретному навчальному закладі.

Мета соціально-педагогічного супроводу сімей:

- формування в дитини загальнолюдських цінностей з раннього віку;
- надання дитині допомоги та підтримки в гідному самоствердженні та повноцінному житті;

- підвищення рівня готовності сімей до виконання виховної функції, первинної соціалізації дитини;
- формування педагогічної культури сім'ї – набуття членами сім'ї знань і навичок, достатніх для реалізації завдань повсякденного життя, які виникають під час спілкування з оточенням.

Основні принципи соціально-педагогічного супроводу відображують загальний гуманно-демократичний підхід до роботи з сім'єю:

- увага до потреб сім'ї;
- повага до її членів незалежно від віку та соціального статусу;
- уважне формування стратегії супроводу;
- коректність під час спілкування, вибору методів роботи;
- диференційований підхід до проблем сімей, їхніх членів на основі врахування типу сім'ї, сімейного середовища і його виховного потенціалу;
- опора на позитивний соціальний та педагогічний досвід;
- співпраця педагога і сім'ї на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- компетентність соціального педагога у виконанні своїх обов'язків.

До змісту соціально-педагогічного супроводу можуть входити такі складові:

- надання інформації; фахова оцінка ситуації та складання плану заходів для подолання основної проблеми сім'ї, моніторинг його виконання;
- сприяння в отриманні соціальних допомог, пільг, лікування, реабілітації, оздоровлення дітей, членів сім'ї;
- допомога в набутті членами сім'ї необхідних соціальних навичок;
- соціально-педагогічна, психологічна корекція та підтримка;
- індивідуальне супроводження до служб чи закладів (у випадку необхідності); представництво інтересів дитини або членів сім'ї.

Усі зазначені види соціальної роботи з сім'єю орієнтовані на використання таких **основних організаційних форм** як:

- індивідуальна, суть якої полягає в здійсненні соціальної допомоги, соціальних послуг і соціальної реабілітації відповідно до потреб особистості й характеру самих проблем;
- соціально значуща діяльність, у тому числі громадський дитячий та молодіжний рух;
- соціальне навчання, що здійснюється в різних типах державних, приватних освітніх закладах і пов'язана з отриманням певного рівня соціальної освіти;
- соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка, призначення якої є надання професійної допомоги та посередницька діяльність професіоналів із соціальної роботи у вирішенні різноманітних проблем;
- консультування, у процесі якого виявляються і накреслюються основні напрями виходу з проблеми, що хвилює особистість;
- науково-обґрунтовані й своєчасно застосовані дії держави, соціальних інституцій, зокрема й центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціальних установ, професіоналів і волонтерів, спрямовані на запобігання можливим фізичним, психологічним та соціокультурним колізіям у розвитку сім'ї.

Критеріями ефективності соціально-педагогічного супроводу сім'ї, яка опинилась у складних життєвих обставинах, нами пропонуються наступні:

- 1) відновлення і виконання нею своїх функцій (репродуктивної, соціалізації дітей, економічної і господарсько-побутової, рекреативної і психотерапевтичної, комунікативної, гедоністичної);
- 2) відновлення внутрішньосімейних зв'язків і їх стабілізація (емоційна близькість, фізична близькість, спільне проживання із спільним веденням господарства і вихованням дітей; юридична фіксація шлюбу);
- 3) відновлення зв'язків сім'ї з мікросередовищем (ділові стосунки на роботі, дитячим соціумом, доброзичливі із сусідами);
- 4) відновлення зв'язків із макросередовищем – суспільством.

Таким чином, соціальний супровід здійснює соціальний педагог дошкільного навчального закладу, діяльність якого спрямована на підтримку сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формування здатності сім'ї самотужки долати свої труднощі, надання допомоги сім'ям з метою розв'язання різних проблем.

Введення посади соціального педагога в дошкільних закладах є актуальним питанням розвитку соціально-психологічної служби системи освіти України, що уможливить проведення ранньої превентивної роботи з батьками дошкільнят із попередження негативних явищ у сімейному середовищі, формування позитивного мікросоціуму, сприятиме створенню системи взаємодії між дошкільними та загальноосвітніми навчальними закладами в питаннях захисту прав дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальний супровід сімей, які опинились у складних життєвих обставинах : навчально-тренінговий модуль із підготовки спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді / за ред. І.Д. Зверєвої, Ж.В. Петровича. – К. : Держсоцслужба, 2008. – 300 с.
2. Соціальний супровід сімей, які опинились у складних життєвих обставинах : метод. посіб. / І.Д. Зверєва та ін. – К. : Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
3. Трубавіна І.М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї : наук.-метод. матеріали / І.М. Трубавіна. – К. : ДЦССМ, 2003. – 86 с.
4. Закон України «Про соціальні послуги». – К., 2001.
5. Захарова Н.М. Соціально-педагогічний супровід первинної соціалізації дитини / Н.М. Захарова // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 123–129.
6. Конвенція ООН про права дитини: шляхи практичного застосування : методичні рекомендації / упоряд. Г. М. Лактіонова та ін. – К., 2000. – 38 с.
7. Соціальна робота : технологічний аспект / за ред. проф. А.Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2004. – 364 с.

УДК 37.013.42(477)

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В УКРАИНЕ

Зверева И.Д., д.пед.н., профессор

Институт проблем воспитания НАПН Украины, г. Киев

В статье рассматриваются основные результаты становления социальной педагогики в Украине за последние двадцать лет и намечаются пути ее дальнейшего развития: определение методологических основ социальной педагогики, разработка своих собственных методов практической деятельности и социально-педагогического исследования, разработка технологии научно-исследовательской и практической деятельности; определение базовых модулей для курса «социальная педагогика», а также разработка новой учебной программы.

Ключевые слова: социальная педагогика, профессиональная деятельность социального педагога, институты социального воздействия, функции социальной педагогики.

Зверева І.Д. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ / Інститут проблем виховання НАПН України, м.Київ

У статті розглядаються основні результати становлення соціальної педагогіки в Україні за двадцять років та визначаються шляхи її подальшого розвитку: визначення методологічних засад соціальної педагогіки, розробка її власних методів практичної діяльності та соціально-педагогічних досліджень, розробка технологій науково-дослідної та практичної діяльності; визначення базових модулів курсу «соціальна педагогіка» та розробка нової навчальної програми.

Ключові слова: соціальна педагогіка, професійна діяльність соціального педагога, інститути соціального впливу, функції соціальної педагогіки.

Zvereva I.D. THE STRATEGY OF SOCIAL PEDAGOGIC DEVELOPMENT IN UKRAINE / Institute of Problems in Education, National Academy of Science of Ukraine, Kyiv.

The article reveals main results of social pedagogics formation for the period of 20 years in Ukraine and determines the ways of its further development, i.e. methodological principles of social pedagogics, development of its own methods for practical activity and socio-educational researches, the technology of